

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

CEPHELERDE BİR ŞAİR: AHMED MİKDÂD EFENDİ’NİN FAALİYETLERİ VE “FERYÂD-I DEHŞET-ENGİZ DER-HAKK-I TRABLUSGARB” ADLI MANZUM ESERİ*

A POET IN BATTLEFRONTS: AHMED MİKDÂD EFENDİ’S ACTIVITIES AND HIS
POETRY BOOK NAMED “FERYÂD-I DEHŞET-ENGİZ DER-HAKK-I TRABLUSGARB”

Erhan Salih FİDAN

Arş. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
Bölümü, Osmanlı Türkçesi ve İslâmî Türk Edebiyatı Anabilim Dalı,
esfidan@kastamonu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6347-4057

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Nisan 2021 / 29 April 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 06 Temmuz 2021 / 06 July 2021

Yayın Tarihi / Published: 25 Temmuz 2021 / 25 July 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz / July – Autumn 2021

Cilt / Volume: 7, **Sayı / Issue:** 2, **Sayfa / Pages:** 1011-1045.

Cite as / Atf: Fidan, Erhan Salih. “Cephelelerde Bir Şair: Ahmed Mikdâd Efendi’nin Faaliyetleri ve “Feryâd-ı Dehşet-Engiz Der-Hakk-ı Trablusgarb” Adlı Manzum Eseri [A Poet in Battlefronts: Ahmed Mikdâd Efendi’s Activities and his Poetry Book Named “Feryâd-ı Dehşet-Engiz Der-Hakk-ı Trablusgarb”]. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 7/2 (Temmuz/July 2021), 1011-1045.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

---

* Bu makale 05.02.21 tarihinde savunulan "Ahmed Mikdad Efendi: Hayatı ve Külliyyatı" adlı tezden üretilmiştir.

Öz

Ahmed Mikdâd Efendi, 1872 yılında Divriği'de doğmuş; 1939 yılında Erzincan'da vefat etmiştir. Ömrü boyunca manzum ve mensur birçok eser kaleme almıştır. Bu çalışmada onun Trablusgarp Savaşı ile başlayıp Milli Mücadele ile sona eren savaşlar devresinde yapmış olduğu hizmetler ele alınmıştır. Bilhassa Balkan Harbi'ndeki hizmetleriyle dikkat çeken Ahmed Mikdâd Efendi, bu harbe gönüllü olarak katılmıştır. Yaklaşık bir yıl süren bu gönüllü vaizlik devresinde Çatalca müdafaa hattını, Gelibolu taraflarındaki Bolayır ve Maydos kolordularını, Seddülbahir ve Kilidülbahir'den Çanakkale'ye geçerek buradaki müdafaa mevkillerini ziyaret etmiş; buradan da güneye doğru yürüyerek Erenköy, Ayvacık, Edremit, Menemen ve İzmir'deki askerî birliklere uğramıştır. Cuma Ovası, Urla, Söke ve Manisa'daki birlikleri de ziyaret ettikten sonra İstanbul'a dönmüş ve Üsküdar, Beyoğlu, Boğaziçi müdafaa mevkillerini gezmiştir. Bu ziyaretlerde askerlere vaazlar vermiş; yine bu devrede "Şerefü'l-Mücâhidîn" adlı bir cihat risalesi yazarak Binbaşı Mustafa Kemal'den bir takdimname almıştır. Bu türlü hizmetleri ile gümüş iftihar madalyası ile de ödüllendirilen Ahmed Mikdâd Efendi, kendi ifadelerine göre Birinci Cihan Harbi'nde Kafkas Cephesi'nde ve Milli Mücadele'de de benzer hizmetlerde bulunmuştur. Bu makalede Ahmed Mikdâd Efendi'nin bu savaşlar devresindeki hizmetleri teferruatlı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Trablusgarp Savaşı'na dair kaleme aldığı "Feryâd-ı Dehşet-engiz der-hakk-ı Trablusgarp" adlı manzum eseri incelenmiş ve metnin çeviri yazısı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Mikdâd Efendi, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Milli Mücadele, Savaş Edebiyatı.

Abstract

Ahmed Mikdâd Efendi was born in Sivas/Divriği in 1872; he died in Erzincan in 1939. He wrote many verse and prose works throughout his life. In this study, his activities during the period of wars that started with the Italian-Turkish War (1911) and ended with the War of Independence was discussed. Became prominent especially with his services in the Balkan War, Ahmed Mikdâd Efendi participated in this war voluntarily. During this voluntary preaching period, which lasted for about a year, he visited the Çatalca defense line, Bolayır and Maydos corps on the sides of Gallipoli, and the defensive positions in Çanakkale from Seddülbahir and Kilidülbahir and from there he walked to the south. After visiting the many military units, he returned to Istanbul and visited Üsküdar, Beyoğlu, and Boğaziçi defense positions. During these visits he gave sermons to the soldiers; during this period, he wrote a booklet on jihad named Şerefü'l-Mücâhidîn and received a commendation from Major Mustafa Kemal. Ahmed Mikdâd Efendi, who was also awarded a silver medal of honour for his services, performed similar services in the First World War in the Caucasus Front and the War of Independence. In this article, the services of Ahmed Mikdâd Efendi during these wars have been explained in detail. Besides, his poem "Feryâd-ı Dehşet-engiz der-Hakk-ı Trablusgarp" written on the Italian-Turkish War (1911-1912) was examined and the text was transcribed.

Keywords: Ahmed Mikdâd Efendi, Italian-Turkish War (1911-1912), Balkan Wars, War of Independence, War Literature.

Extended Abstract

Ahmed Mikdâd Efendi is a versatile person who lived between 1872-1939. He lived in the period when the Ottoman Empire went out of existence and the Republic of Turkey was established with a new opinion; He personally saw the difficulties of this period. Therefore, there is serious information about these experiences in his works.

His life story, which started in the Kesme Village of Divriği, reached Erzincan while he has an education in a madrasah in Istanbul. The reason for going to this city is that he was exiled. While he was continuing his duties as a teacher and professor in this city, primarily he serviced with his pen, and afterward, he attended the fronts personally, on the occasion of the wars fought by the Ottoman Empire.

Ahmed Mikdâd Efendi wrote a poetic book titled Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarb right after the Turkish-Italian War (1911-1912). In this work, he tried to encourage the nation whose spiritual strength was deteriorated and who was in a difficult situation in the face of the enemy, to save them from despair. This work consists of 154 couplets. In the work, the atrocities committed against the Ottomans during this war, the murders committed, and the murder of the innocent are mentioned. He stated that the Ottomans had to be more zealous against the enemy with their trust in Allah in order to achieve victory against this landscape and that God's help was with the Muslims. It can be said that the purpose of the writing of this work is to convince the nation whose spiritual strength has deteriorated in the face of casualties in the war, to make them believe in victory, to encourage them to jihad. In the last part of the work, Ahmed Mikdâd Efendi gave advice to his son on matters such as patriotism, devotion to religion, making good friends, respecting the sultan, being careful in the highest manner in abiding by the rights of the nation, loyalty to the state. In fact, it is understood that Ahmed Mikdâd Efendi gave his advice to all the children of the country in the person of his son. Besides, Ahmed Mikdâd Efendi lamented his inability to participate in the front because there was a war that took place thousands of kilometers away from Erzincan. This book is an important product of war literature, as it is a poetic piece about the Turkish-Italian War (1911-1912). In this respect, it is an important work that will take place in the Turkish war literature. Likewise, Ahmed Mikdâd Efendi is one of the important writers of war literature with her works in this field.

Without wasting any time to join the Balkan War, which started after the Turkish-Italian War (1911-1912), as a volunteer, one month after the start of the war, he hit the road. Ahmed Mikdâd Efendi, who departed from Erzincan on 10 November 1912, arrived at Karadeniz Ereğli on 17 November 1912. And from here he got on a ship named "Zahîr" to go to Istanbul. The journey that started in this way took about a year. During his travels, he visited the Çatalca defense line, the Bolayır and Maydos corps on the Gallipoli sides, and the defense posts from Seddülbahir and Kilidülbahir to Çanakkale. From there she marched south and visited military units in Erenköy, Ayvacık, Edremit, Menemen and İzmir. After visiting the troops in Cuma Ovası, Urla, Söke, and Manisa, he returned to Istanbul and toured the defense positions of Uskudar, Beyoglu, Boğaziçi. He visited many fronts and gave sermons that would instill spiritual force in the military with the title of Preacher of the army. He received a commendation from major Mustafa Kemal, for whom he presented the jihad booklet called Şerefü'l-Mujahidin, which he wrote during this voluntary duty. In addition, he was awarded a silver medal of pride with the approval of the Commander-in-Chief for his useful services during this period. Ahmed Mikdad Efendi carried out similar duties in the Caucasian front and the war of independence. We have no formal document about

this, but According to information taken from his family, he also participated in the national anthem competition in 1920.

Ahmed Mikdad Efendi's activities in this period and the events that we try to give some examples in this study show the need for spiritual strength in the wars clearly. In particular, the efforts of the ulema are remarkable in this regard. Although there has been previous research on this issue, it is clear that there are many other personalities, such as Ahmed Mikdad Efendi, whose name has been forgotten and whose activities have not been studied. Therefore, it is needed new studies. Another remarkable aspect is that Ahmed Mikdad Efendi used literature and poetry as a tool at this point. In this way, he was trying to lift the effectiveness of his thinkings and sermons.

Giriş

Ahmed Mikdâd Efendi, 1872 yılında Divriği'nin Kesme Köyü'nde doğmuştur. İlk tahsilini Divriği'de ve Eğin'de tamamladıktan sonra tahsiline İstanbul'da devam etmiştir. 1899 yılında, İstanbul'da medrese tahsiline devam ettiği sıralarda bir takım beyanları sebebiyle sürgün edilmiş; bir süre memleketi Divriği'de vakit geçirdikten sonra Erzincan Askerî Rüşdiyesi'ne imla muallimi olarak tayin edilmiştir. 1931 yılına kadar Erzincan'da muallim, müderris ve vaiz olarak vazife yapmış; 1931 sonrasında ise Türkçe öğretmenliği kadrosuna geçerek Bayburt, Artvin ve Trabzon'da memuriyete devam etmiştir. 1936'da emekli olan Ahmed Mikdâd [Poyraz] Efendi, 1939 Büyük Erzincan Depremi'ndeki vefatına kadar da bu şehirde yaşamıştır.¹

Gençlik yıllarından itibaren şiir yazdığını bildiğimiz Ahmed Mikdâd Efendi, 1911 yılında başlayan Trablusgarp Savaşı'ndan Cumhuriyet'in ilanına, on yıllık harp devresinin sonuna kadar hem cephede hem cephe gerisinde kalemi ve kelamıyla hizmette bulunmaya gayret etmiştir. Trablusgarp Savaşı için manzum bir eser kaleme almış; Balkan Savaşı sırasında gönüllü olarak Erzincan'dan yola çıkmış, cepheleri gezmiş, askeri teşci edecek, cesaretlendirecek, zafer yolunda inancını kuvvetlendirecek vaazlar vermiştir. Ordu ve talimhahlar nasıhı unvanıyla bu türlü vazifelerde bulunmuş, bunların yanında mecmualarda neşrolunan manzumeleri ve makaleleriyle, müstakil olarak bastırıldığı manzum, mensur eserleriyle fayda sağlamaya çalışmıştır.

İki ana bölümden oluşan bu makalenin ilk bölümünde, Ahmed Mikdâd Efendi'nin savaşlar devresindeki faaliyetleri ve hizmetleri kendi eserlerinden ve resmî evraklardan hareketle incenecek ve bu faaliyetlerin neticeleri ele alınacaktır. İkinci bölümde ise Ahmed Mikdâd Efendi tarafından bu devrenin hemen başında kaleme alınan ve uzun yıllar sürececek hizmetlerin ilk işareti ve semeresi olarak vasıflandırılabilen “Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarb” adlı eser incelenecek ve metnin çeviri yazısı verilecektir.

---

¹ Ahmed Mikdâd [Poyraz] Efendi'nin hayatı ve sürgünü hakkında daha geniş bilgi için bk. Erhan Salih Fidan, “II. Abdülhamid Devri'nde Genç Bir Muhalif: Ahmed Mikdâd Efendi'nin Sürgünü”, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2020), 141-161.

1. Savaşlar Devresinde Ahmed Mikdâd Efendi’nin Faaliyetleri

1.1. Trablusgarp Savaşı: Feryadını Nazma Çeken Şair

Ahmed Mikdâd Efendi’nin devletin girdiği savaşlarda düştüğü müşkül duruma mukabil ilk faaliyeti, kaleme aldığı *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarp* adlı eseridir.² 1911 yılında İtalya’nın taarruzu ile başlayan Trablusgarp Savaşı’nın nihayet bulmasından sonra neşrolunan bu manzume, yüz elli dört beyitten müteşekkil mesnevî tarzında yazılmış bir eserdir. Ahmed Mikdâd Efendi’nin eserin sonuna düştüğü kayda göre “9 Kânûnevvvel 327 Cumartesi gecesi”, 22 Aralık 1911’de tamamlanmıştır. Bu manzume, Trablusgarp’ta başlayıp İzmir’e, Çanakkale’ye kadar yayılan çarpışmalardaki zayıyla maneviyatı bozulan millete kuvvet aşlamak amacıyla yazılmıştır.³ Ahmed Mikdâd Efendi’nin eseri, ciddi bir hezimetle neticelenen Trablusgarp Savaşı’nın edebî âlemdeki akisleri için mühim bir misaldir. Birçok şiire, hikâyeye, tiyatroya, mektuba ve hatıra konu olan bu savaş hakkında müstakil olarak basılmış manzum eserlerden biri *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarp*’dır.⁴

Anadolu topraklarından binlerce kilometre uzakta vuku bulan Trablusgarp Savaşı’nın devam ettiği sıralarda Erzincan’da muallim ve müderris olarak vazife yapan Ahmed Mikdâd Efendi, bu harbe dair hislerini ve fikirlerini manzum bir eserle neşriyat âlemine arz etmiştir. Makalenin son kısmında tam metnini verdiğimiz bu eserde şair, harbe iştirak edemeyişinden duyduğu ızdırabı şöyle ifade etmiştir:

*Derne, Bingâzî, Humus, Şehr-i Trablus meşhed
Olduğu türlü delâ’il ile de müsteşhed*

*Tozlarından ola da gözlere sürme edelim
Yoksa mümkün ola da biz de cihâda gidelim⁵*

² Erzincan Müderrislerinden İ’dâdî-i Mülkî ve Rüşdî-i ‘Askerî Mu’allimlerinden Divrikli Ahmed Mikdâd, *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarp* (Dersaadet: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1327). (Eserin incelemesi makalenin son kısmında yapılmıştır.)

³ Trablusgarp Savaşı hakkında daha teferruatlı bilgi için bk. Kemal Beydilli, “Trablusgarp Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), Ek-2/606-609.

⁴ Ahmed Mikdâd Efendi’nin eserinin yanında Recep Vahyî’nin *Manzûm Türkiye-İtalya Harbi* de savaş hakkında basılan müstakil manzum eserler arasındadır. (Recep Vahyî, *Manzûm Türkiye-İtalya Harbi* (İstanbul: b.y., 1328). Trablusgarp Savaşı’nın edebiyat âlemine yansımaları hakkında geniş bilgi için bk. Hasan Ulucutsoy, *Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda (1828-1912)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 344-449.

⁵ Ahmed Mikdâd, *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarp*, 11.

Anlaşıldığı kadarıyla mesafenin uzaklığı sebebiyle âciz kalarak harbe katılamayan Ahmed Mikdâd Efendi, bu savaşın hemen ardından başlayan Balkan Harbi'nde ise bizzat cepheye gitmiştir.

1.2. Balkan Harbi: Cephe Cephe Gezen Gönüllü Vaiz

Ahmed Mikdâd Efendi, Balkan Harbi'nin başladığı sıralarda Erzincan Askerî Rüşdiyesi'nde Farsça muallimi olarak görev yapmaktadır.⁶ Savaş başladıktan aşağı yukarı bir ay sonra, 10 Kasım 1912'de harbe katılmak üzere Erzincan'dan hareket eden nizamiye fırkası (asıl silah altındaki askerî birlik) ile birlikte gönüllü olarak yollara düşmüştür.⁷ Mikdâd Efendi böylece devletin içine düştüğü zorlu durum karşısında kendisine vazife bildiği şekilde cepheleri gezmeye, bir ilmiye mensubu olarak askere manevî kuvvet sağlayacak hitaplarda bulunmaya başlamıştır. Bu savaş sırasında gezdiği cepheleri, üstlendiği hizmetleri daha önceleri neşrolunan *Tevhîd-i Kâinât*⁸ adlı eserinin son sayfasına el yazısıyla şöyle kaydetmiştir:

28 Teşrinievvel 1328 [10 Kasım 1912] tarihinde fi-sebîli'llâhi te'âlâ cihâd maksadıyla Erzincan'dan ayrıldım. Bi-mennihi'l-kerîm Çatalca hatt-ı müdâfa'asının bütün kıta'âtını görmek cihâda müte'allık va'z u nasihat eylemekle şeref-i dîn-i mübîn uğurunda bezl-i makderetde bulunduktan sonra Gelibolu cihetinde Bolayır ve Maydos kolordularını gezdim. Seddü'l-bahir, Kilidü'l-bahir'den Çanakkale'ye geçerek mevâki'-i müstahkeme uğramakla karadan yürüyerek Erenköy, Ayvacık, Edremit, Menemen'le İzmir'e kadar 'asâkiri ziyâretle onların kuvvâ-yı mürettebesini gördüm. Cuma Ovası, Urla, Söke ile Mağnisa'da mütehaşşid kıta'âta va'z ederek İstanbul Üsküdar Beyoğlu cihetleriyle Boğaziçi mevâki'i müstahkemesini dolaşdım lehü'l-hamd .....⁹ gelerek bugün cum'a namâzını müte'âkib Sultan Selîm Câmî'i kürsisinde va'z etdikden sonra .....¹⁰ uğradım Tevhîd-i Kâ'inât ismindeki eserimden bu nüshayı li-vechi'llâhi te'âlâ v.....¹¹

Müellifi ve Nâzımı Ahmed Mikdâd

1331(Mühür)

⁶ Balkan Harbi hakkında geniş bilgi için bk. Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/23-25.

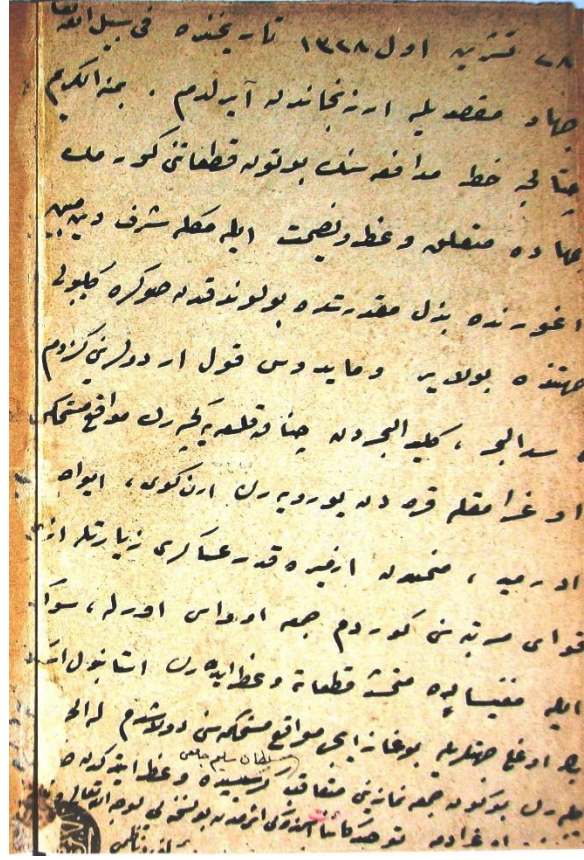
⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Taltifat [İ. TAL.]*, No. 486, Gömlek No. 26.

⁸ Ahmed Mikdâd, *Tevhîd-i Kâinât* (İstanbul: Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, 1331), (Edirne: Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Selimiye, 1089), son varak.

⁹ Bu kısım sayfa kenarında silinmiş vaziyettedir.

¹⁰ Metnin aslında mevcut noktalardır.

¹¹ Bu kısım sayfa kenarında silinmiş vaziyettedir; fakat metnin öncesine bakıldığında "vakfettim" gibi bir ifadenin manaya uygun düşeceği anlaşılmaktadır.

Bu nota göre 10 Kasım 1912'de cihat maksadıyla Erzincan'dan yola çıktığını ifade eden Ahmed Mikdâd Efendi, bu sıralarda kaleme aldığı ve kısa bir süre sonra neşrettiği bir cihat risalesi olan *Şerefü'l-Mücâhidîn* adlı eserinde bu yolculuğa dair şu malumatı vermektedir:

(...) Balkanlar Muhârebesi'ne gitmek üzere Bahr-i Siyâh'da Ereğli sahillerinde Zahîr nâm sefinenin birinci kamarası üzerinde bulunuyorum. 4 Teşrîn-i sâni 328 [h. 7 Zilhicce 1330/m. 17 Kasım 1912] senesi sâ'at 2, dakîka 47 pazar günü İstanbul'a müteveccihen hareket ediyorum.¹²

Bu bilgiye göre 10 Kasım'da Erzincan'dan yola çıkan Ahmed Mikdâd Efendi, 17 Kasım 1912'de Karadeniz Ereğli'ye varmış ve buradan İstanbul'a gitmek üzere "Zahîr" adlı bir gemiye binmiştir. Bu gemi yolculuğu sonunda ise yukarıda naklettiğimiz el yazısı nota göre evvela Çatalca'daki müdafaa hattının bütün kıtalarını dolaşmış ve askerini maneviyatını kuvvetlendirmeye matuf vaazlar vermiştir. Daha sonra Gelibolu taraflarındaki Bolayır ve Maydos kolordularını gezmiş; Seddülbahir ve Kilidülbahir'den

¹² Erzincan İ'dâdî-i Mülkî ve Rüşdî-i 'Askerîsi Mu'allimlerinden Atabey Nizâmiye Medresesi Müderrisi Divrikli Ahmed Mikdâd, *Şerefü'l-Mücâhidîn* (Dersaadet: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1331), 46.

Çanakkale'ye geçerek buradaki müdafaa mevkilerine uğramıştır. Buradan da güneye doğru yürüyerek Erenköy, Ayvacık, Edremit, Menemen ve İzmir'deki askerî birlikleri ziyaret etmiştir. Cuma Ovası, Urla, Söke ve Manisa'daki birlikleri de ziyaret ettikten sonra İstanbul'a dönmüş ve Üsküdar, Beyoğlu, Boğaziçi müdafaa mevkilerini gezerek nihayet, tam tarihini bilemiyorsak da, bir cuma namazının ardından Sultan Selim Camisi'nde vaaz etmiş; caminin kütüphanesine *Tevhîd-i Kâinât*'ın bir nüshasını arka sayfasına da el yazısıyla bu notu düşerek bağışlamıştır. Adı geçen eserin kapağında isminin önüne yazdığı şu ibare de o devredeki faaliyetleri hakkında dikkate şayandır: “Fî-sebîli'llah cihâd için İstanbul ve mevâki'-i harbiyyeyi dolaşarak va'z u nasîhat eden Erzincan İ'dâdî-i Mülkî ve Rüşdî-i 'Askerîsi mu'allimlerinden Atabey Nizâmiye Medresesi Müderrisi Divrikli Ahmed Mikdâd.”

10 Kasım 1912'de başlayan bu gönüllü vaizlik devresinde Ahmed Mikdâd Efendi, Sultan Selim Camisi'ndeki gibi farklı camilerde de vaazlar vermiştir. Buna dair bir kayıt devrin resmî gazetesi *Takvîm-i Vekâyi*'nin 9 Şubat 1913 tarihli 1368 numaralı sayısında mevcuttur. Gazetede yayımlanan “Mevâdd-ı Umûmiye/Mâliye Nezâreti Vezne-i Umûmî Müdiriyyetinden (Îâne-i Harb)” başlıklı listede Ahmed Mikdâd Efendi'ye dâir kayıt şöyledir: “Erzincan 'ulemâ-yı benâmından Ahmed Mikdâd Efendi Hazretleri tarafından Bâyezîd Câmî-i şerîfinde icrâ kılınan va'zı müte'âkib sâmi'nden ihdâ edilen 10 para 262 kuruluş”¹³

Bu kayda göre Ahmed Mikdâd Efendi, Bâyezîd Camisi'nde vaaz etmiş ve bu vaazın ardından cami cemaatinden devletin harpte girdiği büyük külfeti hafifletmek ve askere destek olmak maksadıyla maddi yardım toplanmıştır. Bahsi geçen gazetenin o devrede günlük olarak neşrolunduğunu dikkate alırsak bu vaazın üzerinden en fazla birkaç gün geçmiş olabileceğini ifade edebiliriz.

Ahmed Mikdâd Efendi, buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız vaazları, nasihatleri ve cephelerdeki hizmetleri ile iktifa etmeyerek kalemiyle de milletin hamiyetini, manevi kuvvetini şevke getirmek için çabalamıştır. Hatta bu hususta Balkan Harbi'nin devam ettiği sıralarda, yukarıda bahsi geçen, bir cihat risalesi dahi neşretmiştir. Bu eserin adı *Şerefü'l-Mücâhidîn*'dir. Bursalı Mehmed Tâhir, *Cerîde-i Sûfiyye Mecmuası*'nda neşrolunan “Fezâ'il-i Cihâd Hakkında Mü'ellefât-ı 'Osmâniyye”¹⁴ başlıklı makalesinde

¹³ *Takvîm-i Vekâyi*; “Mevâdd-ı Umûmiye/Mâliye Nezâreti Vezne-i Umûmî Müdiriyyetinden ‘Îâne-i Harb” (9 Şubat 1913), 1.

¹⁴ Bu yazı evvelâ *Sebîlürreşâd Mecmuası*'nda [Bursalı Mehmed Tâhir, “Fezâ'il-i Cihâd Hakkında Mü'ellefât-ı 'Osmâniyye”, *Sebîlürreşâd* II/IX 46/228 (Ocak 1913), 347-348.] daha sonra da eklemelerle

bu türlü eserleri sıraladığı listeye Ahmed Mikdâd Efendi’nin risalesini şöyle kaydetmiştir: “*Şerefü’l-Mücâhidîn*, el-yevm Çatalca Harbi’nde bulunan gazetemiz muharrirlerinden ve Erzincan müderrislerinden Divrikli Ahmed Mikdâd Efendi tarafından matbu’dur.” Bursalı Mehmed Tâhir’in bu makalesi 13 Şubat 1913’te (h. 6 Rebiülevvel 1331) neşredildiğine göre, yine aynı hicri yıl içinde neşredildiğini bildiğimiz Mikdâd Efendi’nin bu eseri, cepheleri dolaştığı sıralarda vaazlarında kullandığı notların tertibi ile teşekkül etmiş olmalıdır. Bursalı Mehmed Tâhir de zaten, Mikdâd Efendi’nin o tarihte hâlâ Çatalca’da gönüllü olarak bulunduğunu ifade etmiştir.

Ahmed Mikdâd Efendi’nin cephe cephe gezdiği devrede askerlere hangi usulle, nasıl bir tarzda manevi kuvvet ve cesaret aşılama gayret ettiğini daha iyi anlayabilmek için *Şerefü’l-Mücâhidîn* adlı eserini ele almak yerinde olacaktır. Mikdâd Efendi, bu eserinde cihadın faziletini, şehitliğin, gaziliğin ne kadar büyük şerefler olduğunu ayetler, hadisler, muhtelif menkıbe ve manzumelerle anlatırken savaş hukukuna ve harp sanatına dair inceliklere de değinmiştir. Bu manada *Şerefü’l-Mücâhidîn*, cephedeki askerin maddi-manevi kuvvet kazanmanın yollarını gördüğü; savaşın, mukatelenin hudutlarını öğrendiği bir el kitabı hüviyetindedir. Üç bölümden oluşan eserin ilk kısmında cihat hakkındaki ayetler verilmiştir. İkinci kısımda cihada dair hadisler; üçüncü kısımda ise bir şair olarak Ahmed Mikdâd Efendi’nin manen kuvvetli kalmak, inancı kaybetmemek maksadıyla bolca okunmasını, hatta ezberlenmesini tavsiye ettiği şiirler derlenmiştir. Ahmed Mikdâd Efendi, eserinin sonuna hamasi üslubuyla dikkat çeken şu şiirini de bir misal olmak üzere dercetmiştir:

*Ben yiğit oğlu yiğit bir kahramân-ı ‘âlemim
Gerçi sûretde kıyâfetde mücerred âdemim*

*Kan saçar bayrak açar düşmanları mahveyleyim
Şimdi arslanlar yiğitlerdir refik ü hemdemim*

*Düşmanı andıkca kalbim çarpıyor birden bire
Katl-i a‘dâ-yı melâ‘indir hemîşe her demim*

*Top tüfek gülle şarapneldir bana eğlence hep
Kan akıtmak baş kesip kahreylemekdir mahremim*

Ceride-i Sûfiyye’de neşrolunmuştur. [Bursalı Mehmed Tâhir, “Fezâ’il-i Cihâd Hakkında Mü’ellefât-ı ‘Osmâniyye”, *Ceride-i Sûfiyye* 24/16 (Şubat 1913), 8-9.] *Sebîlürreşâd*’da neşrolunan yazıda Mikdâd Efendi’nin eseri zikredilmemiştir. Bursalı Mehmed Tâhir bilahare, *Sebîlürreşâd*’da aynı mevzu etrafında kaleme aldığı makalelerini bir araya getirmiş ve cihâd risâleleri listesini de genişleterek bunları *Menâkıb-ı Harb* adlı bir müstakil eser hâlinde bastırmıştır. Bursalı Mehmed Tâhir, *Menâkıb-ı Harb* (Dersâadet: b.y., 1333).

*Harb eder düşmanları mahveyleyim darbem ile
Dağ başı yâhûd mağaradır makarr u meskenim*

*Râhat-ı dünyâ benim zevkimde hiçdir bil anı
Düşmanı serdikde râhat zevk ü şâdî ederim*

*Kan içer âdem yerim ben aç kalırsam kavgâda
Rûh-ı a‘dâdır gıdâm olmaz ta‘âm-ı diğërim*

*Dağ demez âteş demez **Mikdâd** geçer hep sedleri
Düşmanı ta‘kîb eder tâ şark u garba giderim¹⁵*

Savaşın ciddi bir hezimete döndüğü sıralarda bu halden müteessir olan Ahmed Mikdâd Efendi, *Cerîde-i Sûfiyye Mecmuası*’nda şiirler de neşretmiştir. Mikdâd Efendi tarafından Çatalca’da gönüllü olarak vaaz ve nasihatlere devam ettiği, askerî birlikleri ve cepheleri gezdiği sıralarda yazılmış ve neşrolunmuş ilk şiir “Şiirler” başlığını taşımaktadır. Birlik, beraberlik ve cihat çağrısı yapılan şiirin ilk kıtaları şöyledir:

*Kardaş gelin birleşelim
Yurdumuza yerleşelim
Güzel güzel görüşelim
Yücelere erişelim*

*Hakka lâyıık iş edelim
Başkasını biz n’edelim
Doğru güzel yol gidelim
Eğriliği terk edelim*

*Ecdâdımız kimdir bilin
Dediğine bakma elin
Kardaşlığı muhkem kılın
Yürekdeki kîni silin¹⁶*

Yine aynı mecmuada “Enîn” yani inleme, inilti başlığını taşıyan bir şiir neşretmiş ve Balkanlar’da vuku bulan bu elim hezimet karşısındaki hislerini nazmen şöyle beyan etmiştir:

*Mütemâdî yakalım bağırmızı âh bin âh
Vatanın cânını yakmışdı cehâlet eyvah*

*Bu da çok sürmedi hayfâ çözülp gitdi vatan
Hani ya kadrini ibcâl ederek elde tutan*

*Yetişin bunca mezâlim yapıyor Bulgarlar
İnkîşâf etdi haremlerdeki mestûr ‘ârlar*

¹⁵ Ahmed Mikdâd, *Şerefü’l-Mücâhidîn*, 60.

¹⁶ Mikdâd Efendi, hece ile ve son derece sade bir dille yazılmış bu şiirin sonuna ismini “Çatalcada Gönüllü Ahmed Mikdâd” şeklinde kaydetmiştir. Ahmed Mikdâd, “Şiirler”, *Cerîde-i Sûfiyye* 24/18 (Mart 1913), 8.

*Nerede kan bu mudur böyle uyuşduk kaldık
Ne için gaffete hayretlere birden daldık*

*Babamız böyle miydi düşmanını görse meğer
Anların bir kılıcı bin yüreğe korku eker¹⁷*

Ahmed Mikdâd Efendi’nin bu şiirin daha bu ilk beş beytinde “Yetişin bunca mezâlîm yapıyor Bulgarlar” diyerek bunları ayrıca zikretmesi de muhtelif bölgelerde ve bilhassa Edirne’de yapılan Bulgar mezalimi sebebiyledir. Hunharca öldürülenler, katledilenler bir tarafa, sadece Edirne muhasarası sırasında açlık ve sefalet sebebiyle 225.000’den fazla müslüman vefat etmiştir.¹⁸ Böyle dehşet verici bir tablo karşısında Mikdâd Efendi’nin şiirine uygun gördüğü “Enîn” başlığı da daha bir anlam kazanmaktadır.

Cerîde-i Sûfiyye Mecmuası’nın 1 Eylül 1913 tarihli nüshasından Ahmed Mikdâd Efendi’nin vatan hizmetinde gösterdiği gayret ve faydadan dolayı Erzincan ahalisi tarafından takdir edildiğini de öğreniyoruz. Mikdâd Efendi, bahsi geçen mecmuada bu takdire mukabelede bulunarak “Bir Teşekkür” başlıklı iki satırlık bir metinle Erzincanlılar’a şükranlarını şöyle arz etmiştir: “Umûm kıta’ât-ı ‘askeriyyeyi geşt ü güzârımla îfâ-yı mevâ’izde bulunduğumu takdîr eden Erzincan ahâlî-i muhteremesine bi’l-mukâbele ‘arz-ı şükrân eylerim. Ahmed Mikdâd¹⁹

Ahmed Mikdâd Efendi, *Cerîde-i Sûfiyye*’nin 62 numaralı nüshasına “On Aylık Seyahat-i Askeriyemden Bir Levha yâhud Macar Kal’asında Bir Gün Müsâferet” başlıklı bir makale de yazarak on ay sonunda Boğaziçi’ne hâkim bir mevkide temâşâsını ve bu manzara karşısındaki hissiyâtını nakletmiştir.²⁰

Ahmed Mikdâd Efendi’nin harp sırasındaki bahsi geçen ciddi gayretleri ve tesirli vaazları evvela başkumandanlık makamının ve onların işaretleriyle de, bilahare, devlet erkânının dikkat nazarlarını celbetmiştir. Bu işaret neticesinde kendisine gümüş iftihar madalyası verilmesi uygun bulunmuştur. Sadrazam Mehmed Said Paşa imzasıyla irade edilen madalya itası, 8 Teşrînievvel 1329/21 Ekim 1913’te Harbiye Nezareti’ne tebliğ edilmiş; ardından da 16 Teşrînievvel 1329/29 Ekim 1913’te Divan-ı Hümayun tarafından icra kılınmıştır.²¹

¹⁷ Ahmed Mikdâd, “Enîn”, *Cerîde-i Sûfiyye* II/24-20 (Nisan 1913), 5.

¹⁸ Küçük, “Balkan Savaşı”, 5/25.

¹⁹ Ahmed Mikdâd, “Bir Teşekkür”, *Cerîde-i Sûfiyye* 60 (Eylül 1913), 136.

²⁰ Ahmed Mikdâd, “On Aylık Seyahat-i Askeriyemden bir Levha yâhud Macar Kalasında Bir Gün Müsâferet”, *Cerîde-i Sûfiyye* II/62 (Eylül 1913), 107-108.

²¹ BOA, *İ. TAL.*, No. 486, Gömlek No. 26, 1, 3-4.

Bu madalya itasından yaklaşık 4 ay evvel Ahmed Mikdâd Efendi, o tarihte Binbaşı rütbesiyle vazife yapan Mustafa Kemal'den de takdir görmüştür. Ahmed Mikdâd Efendi, Kasım 1912'den 27 Ekim 1913'e kadar Gelibolu'da görev yapan Binbaşı Mustafa Kemal ile ilk defa 19 Mayıs 1913 tarihinde kurmay heyetini ziyareti sırasında görüşmüştür. Bu görüşme esnasında *Şerefü'l-Mücâhidîn* adlı eserini de heyete takdim ettiği anlaşılmaktadır. İki ismin Gelibolu'da gerçekleşen sonraki mülakatında kaleme alındığı anlaşılan 7 Haziran 1913 tarihli takdirmamede Binbaşı Mustafa Kemal, bahsi geçen eseri okuduğunu, cennetin tasvir edildiği kısımların dikkatini çektiğini; askerlerin telkinlerle ciddi kahramanlıklara sevkedilebileceğini söyleyen Mikdâd Efendi'nin bu hususta haklı olduğunu ifade etmiştir. Bir sureti, Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Dairesi Arşivi'nde 23-2050 numaralı Ahmed Mikdâd Efendi dosyasında mahfuz bulunan takdirmamenin metni şöyledir:

Gelibolu 25/Mayıs/329 [7 Haziran 1913]

Ahmet Mikdâd Efendi'yi 6/Mayıs/329'da [19 Mayıs 1913] kuvâ-i mürettebe erkân-ı harbiyesini teşriflerinde görmüş ve ondan sonra idi Şerefü'l-Mücâhidîn namındaki eserlerini okumuştum. Bu eserde cennetin tasvir ve tavsifine ait satırları nazar-ı dikkatimi celbetti. Bütün ezvâk-ı maddiye...

Şimdi hocafendi hazretleriyle tekrar görüştüğüm zaman efrâd-ı askeriye'nin telkinât-ı lâzime ile pek büyük kahramanlıklara sevkedilebileceklerini buyuruyorlar ki, pek doğrudur. Ancak telkinât esasen talim ve terbiye ve idare ve ahlak ve içtimaiyatça istidad-ı lazım hasıl olduktan sonra müessir olabilir.

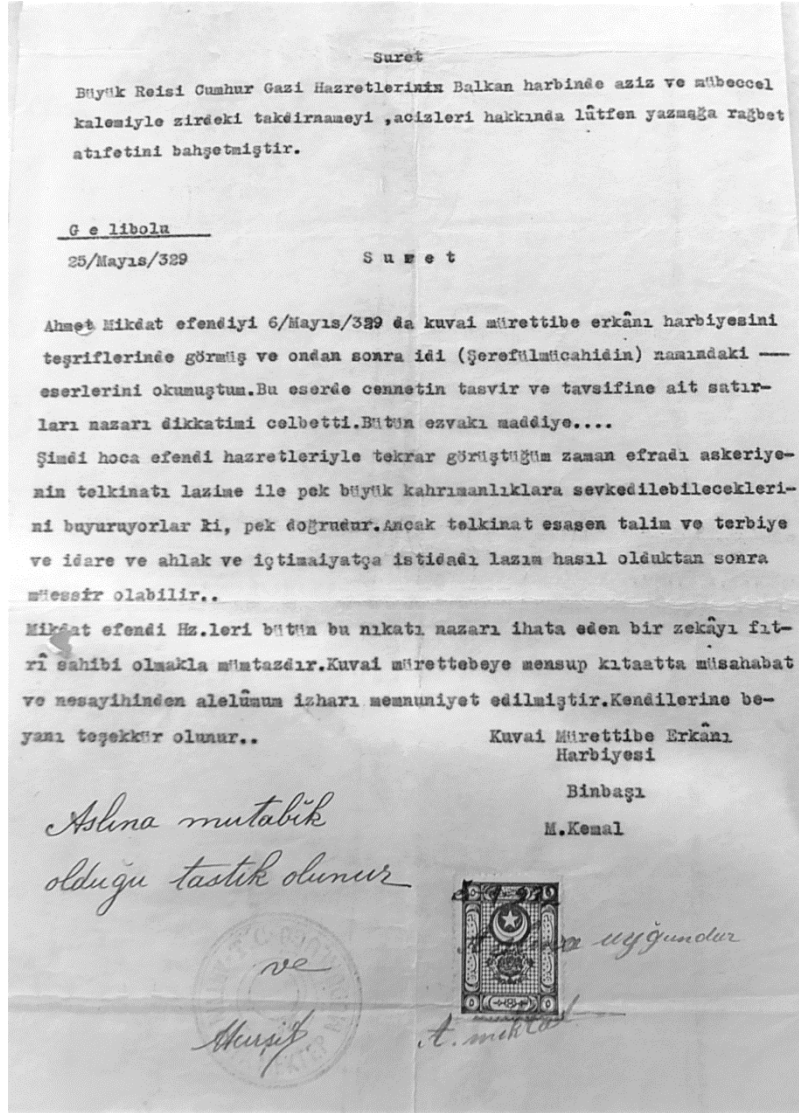
Mikdat Efendi Hz.leri bütün bu nikât-ı nazarı ihâta eden bir zekâ-yı fitrî sahibi olmakla mümtazdır. Kuvâ-i mürettebeye mensup kıtâatta müsâhabat ve nesâyihinden alelumûm izhâr-ı memnuniyet edilmiştir. Kendilerine beyân-ı teşekkür olunur.

Kuvâ-i Mürettebe Erkân-ı Harbiyesi Binbaşı M. Kemal²²

²² Erol Kaya, *Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması* (Erzincan: Erzincan Üniversitesi Yayınları, 2017), 36; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Sicil Dairesi Arşivi, *Ahmed Mikdâd Efendi Dosyası*, Dosya No: 23-2050. [Dosya tasnif edilmediği için evrak numarası verilmemiştir.]

Takdirname metninin ilk paragrafının sonundaki yarım cümleye bakıldığında bunun ihtisâr edilmiş bir sûret olduğu anlaşılmaktadır. Bu belgenin eksiksiz hâline ulaşılamamıştır. Fakat bu sırada Binbaşı Mustafa Kemal'in çok yakın tarihlerde bu husustaki tavrına dair ulaşılan şu belgeler dikkat çekicidir. Başkumandan Vekili Ahmed İzzet Paşa tarafından Çanakkale Boğazı Kuva-i Mürettebe Kumandanlığı'na çekilen 7 Nisan 1913 tarihli telgrafta mealen şöyle denilmekte ve cevap beklenilmektedir:

“Osmanlı askerine, cihadın faziletleri hakkında vaaz ve nasihatlerde bulunmak üzere Şeyhülislam tarafından seçilecek ulemeden birkaç kişinin buraya gönderileceği Savunma Bakanlığı'ndan

bildirildiğinden, oraya birkaç kişinin vaaz ve nasihat etmek üzere gönderilmesi hakkında yüksek düşüncelerinin bildirilmesi temenni olunur.”

Bu telgrafa, Binbaşı Mustafa Kemal tarafından 8 Nisan 1913 tarihinde menfi görüş bildiren şu cevap gönderilmiştir:

“Osmanlı askerlerine her bakımdan subay ve kumandanlarınca ve buradaki alay müfüsü tarafından vaaz ve nasihatler edilmekte ve başka türlü vaazların daha fazla fayda getireceği sanılmamaktadır. Bilakis bu gibi teşebbüslerin, düşman gözünde ordunun manevi kuvvetinin düşme derecesini ilana ve hükümet tedbirlerinin pek acınacak hususlarla sınırlı kalışını ispata vesile olacağı görüşünde bulunduğumu arz ederim.”

Mustafa Kemal (Atatürk, *Atatürk'ün Bütün Eserleri (1903-1915)* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003), I/150, aynı sayfanın dipnotu.)

Binbaşı Mustafa Kemal'in bu cevabı ile Mikdâd Efendi'yi ve eserini, tabir yerindeyse, kısa bir muhalefet serhi ile takdir edişini vuzuha kavuşturmak mümkündür.

Balkan Harbi'ndeki hizmetleri neticesinde Mikdâd Efendi bir taltif de ilmiye payesiyle almıştır. 12 Şaban 1332/6 Temmuz 1914'te kendisine Sahn ve daha üst seviyedeki müderrislere verilen mevleviyet olan İzmir payeliği verilmiştir.²³

Bu harp devresinde verdiği vaazlarla öne çıkan Mikdâd Efendi'ye 14 Mart 1913'ten itibaren vaiz kadrosundan 300 kuruş maaş bağlanmıştır.²⁴ 1913 Eylül sonu itibarıyla resmen sona eren Balkan Harbi sonrası Mikdâd Efendi, vaazları ile hem resmî makamlarca hem de Erzincan ahalisince adı duyulmuş bir vaiz olarak Erzincan'a dönmüştür.

1.3. Birinci Cihan Harbi/Kafkas Cephesi ve Milli Mücadele: Gönüllü Vaizlikten Kadroya

Erzincan'da muallimliğe ve müderrisliğe devam ederken çok geçmeden I. Cihan Harbi başlamış; doğudan Ruslar'ın taarruzlarına karşı Kafkas Cephesi'nde ciddi çarpışmalar yaşanmıştır. Nihayet mağlubiyetler neticesinde 16 Şubat 1916'da Erzurum'un Ruslarca işgali gerçekleşmiş; Ruslar'ın bu ilerleyişi devam ederek 25 Temmuz 1916'da Erzincan'ın işgaline kadar varmıştır. Bu sıralarda şehir nüfusunun ekseriyeti göç etmiş; ancak dört bin kadar nüfus Erzincan'da kalmıştır.²⁵ Hem kendi beyanlarından hem de oğlu Kemal Poyraz'ın ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Ahmed Mikdâd Efendi, Kafkas Cephesi'nde ve Millî Mücadele'de de Balkan Harbi'ndeki faaliyetlerini devam ettirmiştir. Mikdâd Efendi'nin oğlu Kemal Poyraz babasının harplerdeki hizmetlerini şöyle özetlemiştir: “1328'de ordu ve talimgahlar nasıhlığı vazifesiyle Kafkas Harbi'ne gönüllü olarak iştirak etti. Bir gümüş harp madalyası ile döndü. Aynı vazife ile Balkan Harbi'ne de girdi.(...) Bu harpte de bir iftihar madalyası aldı ve kisve-yi ilmiyenin İzmir payeliğine kadar yükselip Erzincan Atabey Nizamiye müderrisliğine tayin edildi.”²⁶

Ahmed Mikdâd Efendi, 1931 senesinde Diyanet İşleri Başkanlığı kadrosundan resen emekliliğe sevki sonrasında Şûra-yı Devlet'e tevcihen yazdığı itiraz dilekçesinde harpler devresindeki vazifesi ile alakalı şu bilgileri vermektedir:

²³ *İlmiyye Sâlnâmesi* (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1334), 102.

²⁴ DİB Sicil Dairesi Arşivi, *Ahmed Mikdâd Efendi Dosyası*, Dosya No: 23-2050.

²⁵ Hüseyin Bulut, *Millî Mücadelede Erzincan* (Erzincan: Erzincan Belediyesi Yayınları, ts.), 27.

²⁶ İbrahim Aslanoğlu, *Divriği Şairleri* (İstanbul: Ekin Basımevi, 1961), 62.

Bir önceki başlık altında resmî belgelere dayanarak verdiğimiz bilgilere göre Kemal Poyraz'ın bu ifadelerinde bir karışıklık olduğu aşikârdır. Zira 1328'de başlayan harp Balkan Harbi'dir. Kafkas Harbi yahut I. Cihan Harbi Kafkas Cephesi daha sonra açılmıştır. Resmî kayıtlara göre Ahmed Mikdâd Efendi madalyayı da İzmir payesini de Balkan Harbi'nde almıştır. Müderrisliğe tayini ise Balkan Harbi'nden daha öncedir.

Başta Gazi Hz.leri olmak üzere bugünün ricâl-i askeriyesince malumdur ki ben umum harplerde ordu ve talimgahlar nasıhlığıyla cepheleri gezmiş dîni, vatanî hizmetlerimi senelerce ifa etmiş bir kıt’a takdîrname zîrinde Mustafa Kemal imzâsı bizzat Gazi Hz.lerinin olduğu vaziyet-i ilmiye ve içtimaiyemin yüksek bir şâhididir.²⁷

Bu belgeye göre Ahmed Mikdâd Efendi’nin deruhte ettiği vazifeye “ordu ve talimgahlar nasıhlığı” ismi verilmiştir.

Ahmed Mikdâd Efendi, I. Cihan Harbi’nin hemen ardından başlayan Millî Mücadele devresinde de büyük fedakârlıklarla hizmette bulunduğunu Diyanet İşleri Riyaseti’ne yazdığı 29/6/1931 tarihli dilekçede şöyle ifade etmektedir:

Ankara Diyanet Reisliği Huzuruna

Esasen Balkan, Harb-i Umûmî ve İstiklal mücadelelerinde büyük fedakârlık mukabili verilmiş olan vazifem hakkında kanun hilafı her mâniyi göğüslemekle kaydının tashihini niyaz ederim. Bilakis müsebbiplerinden bütün zararlarımı cumhuriyet adaletinden isteyeceğimi arz eylerim.

29/6/1931 Sabık ordular Nasıhı Mikat²⁸

Ahmed Mikdâd Efendi, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi’nin ardından başlayıp 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi ile sona eren Millî Mücadele devresinde de faaliyetlerde bulunduğu göre ömrünün neredeyse on yılı cephelerde, asker arasında yahut cephe gerisinde mücadele şeklinde geçmiştir.²⁹ Vesikalandıramadığımız fakat aileden gelen bilgilere göre Ahmed Mikdâd Efendi’nin yine bu devrede dikkat çekici bir başka faaliyeti de 1920 sonlarında açılıp 21 Aralık 1920’de süresi dolan İstiklal Marşı yarışmasına katılmasıdır.³⁰

²⁷ DİB Sicil Dairesi Arşivi, *Ahmed Mikdâd Efendi Sicil Dosyası*, Dosya No: 23-2050.

²⁸ DİB Sicil Dairesi Arşivi, *Ahmed Mikdâd Efendi Sicil Dosyası*, Dosya No: 23-2050.

²⁹ Milli Mücadele ile alakalı geniş bilgi için bk. İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 197-287; Cevdet Küçük, “Millî Mücadele”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/76-83.*

³⁰ Bu bilginin kaynağı, Ahmed Mikdâd Efendi’nin torunlarından Dara Tan Beyefendi’dir. (Şahsi Görüşme, 30/03/2020) İslam Ansiklopedisi’nde Orhan Okay’ın verdiği bilgilere göre 21 Aralık 1920 itibarıyla süresi sona eren İstiklal Marşı yarışması için 724 şiir gönderilmiştir. Fakat bu 724 şiir beğenilmemiştir ve bu şiirler ile şairleri hakkında da bilgi yoktur. (Orhan Okay, “İstiklal Marşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/355-356.) Fakat Mahir İz hatıratında Mehmet Akif’in kaleme aldığı marşın üstünlüğünü göstermek amacıyla yarışmaya iştirak eden beş şairin marşlarını nakletmektedir. (Mahir İz, *Yılların İzi* (İstanbul: Kitabevi, 2009), 148-153.) Ahmed Mikdâd Efendi’nin

Ahmed Mikdâd Efendi, ömrünün son devresinde yazdığı şiirlerinden birinde harp zamanı hislerini ve hizmetleri neticesinde elde ettiği şöhretini şöyle nazma dökmüştür:

*Ulusum ne zaman savaşa girse,
Başkanım yürüyüş emrini verse,
Yiğitler kükreyip kavgaya girse,
Mertlik anbarından bir mağ getirdim.*

*Ordu nasıhlığı yaptığım zaman
Düşmanlar elimden demişti aman.
Divrikli Hoca'ydı adım o zaman
İlime şerefli bir dağ getirdim.³¹*

2. Trablusgarp Savaşı'na Dair Manzum Bir Eser: Feryâd-ı Dehşet-Engîz Der-Hakk-ı Trablusgarb

Bu eser, yüz elli dört beyitten müteşekkil mesnevî tarzında yazılmış bir eserdir. Ahmed Mikdâd Efendi'nin basılan ilk manzum eseridir. Ahmed Mikdâd Efendi'nin eserin sonuna düştüğü kayda göre “9 Kânûnevvel 327 Cumartesi gecesi”, 22 Aralık 1911 tarihinde tamamlanmıştır. Aruzun “mef ‘û lü/me fâ ‘î lü/me fâ ‘î lü/fe ‘û lün” kalıbı ile başlayan eser “Tezkîr” bölümünden itibaren “fe ‘î lâ tün/fe ‘î lâ tün/fe ‘î lâ tün/fe ‘î lün” kalıbı ile devam etmiştir.

Eserin, Trablusgarp'ta başlayıp İzmir'e, Çanakkale'ye kadar yayılan çarpışmalarda oluşan zayıflık neticesinde maneviyatı bozulan millete kuvvet aşlamak maksadıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Tarih itibarıyla savaş nihayet bulduktan sonra yazıldığı anlaşılan bu eser, zulme uğrayan, ağır kayıplar veren millete ümitsizliğe kapılmama, zafer için gayret etme yönünde telkinlerle doludur. Manzumenin ilk beyti yazılış sebebi hakkında bir fikir vermektedir:

*Zâlim bulacak etdiğini sen gene sabr et
Allâh'a tevekkül ederek doğru selîm git³²*

bahsi geçen yarışmaya katıldığı şiire dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu hususta yaptığımız bilgi edinme başvurusuna karşılık olarak TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı tarafından 11.12.2020 tarihinde “yarışmaya başvuranlar ile ilgili olarak arşivimizde herhangi bir belge veya doküman bulunmamaktadır” cevabı verilmiştir. Bu noktada ifade etmemiz gereken bir bilgi ve ihtimal de şudur: Ahmed Mikdâd Efendi 1935'te neşrolunan *Ozanlar* adlı eserinin sonuna “Ulusum Büyük Türk'e Armağan” ithafla “İstiklal Marşı” başlıklı bir manzume eklemiştir. (A. Mıktat Poyraz, *Ozanlar* (Ankara: İdeal Matbaa, 1935), 45-46.) 12/10/1933'te Trabzon'da yazıldığı belirtilen bu marş “Yurdumun üstüne nurlar saçacak al sancak” mısrasıyla başlamaktadır. Bu manada M. Akif'in İstiklal Marşı'ndan ilhamla yazıldığı anlaşılmaktadır. Mikdâd Efendi'nin 1920 sonunda yarışma için yazdığı beğenilmeyen şiirinden hareketle yıllar sonra böyle bir şiir kaleme aldığı bir ihtimal olarak düşünülebilir.

³¹ Aslanoğlu, *Divriği Şairleri*, 64-65.

³² Ahmed Mikdâd, *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarb*, 2.

Eser, Ahmed Mikdâd Efendi tarafından bölümlere ayrılmıştır. On beş beyitlik bir mukaddimededen sonra "Hitâb", "İhtâr", "Tenbih", "Tezkîr", "Tavsîf", "İkâz", "Beyân" ve "Nidâ" başlıkları ile bölümlenmiştir. Her başlık, bölümün temel sebep-i telifini aksettirmektedir. Buna göre mukaddime kısmında mazlumların önünde sonunda galip geleceği, İlahi kudret tarafından bunların intikamının alınacağı fikri işlenmektedir:

*Evler yıkanın hânesi olmaz mı beyâbân
Yıkmaz mı onun lânesini gerdiş-i ezmân³³*

Yine bu mukaddime kısmında medeniyet sahibi olmak iddiasındaki düşmanların savaş sırasındaki cinayetleri, zulümleri de mevzubahis edilmiş; beşeriyetin gereği ve medeniyetin şartı olarak zulümden, haksız cinayetlerden beri olmak gösterilmiştir:

*Vahşet mi nedir böyle mezâlim ki yapıldı
Ma 'sûmlara binlerce şarapnel ki atıldı*

*Bilmem bu mudur 'âlem-i insânda temeddün
İster mi bunu şimdi 'aceb bir mütemeddin*

*Hâşâ diyemem çünkü beşer cevher-i yekdir
O da haksız yere kan dökmeyerek yüksektir³⁴*

Bu mukaddimededen sonra gelen "Hitâb" başlıklı kısmın muhatabı ise Osmanlıların düşmanlarıdır. Ahmed Mikdâd Efendi, bu başlık altındaki beyitlerle yine mukaddimedeki nihai zaferin kendilerine ait olacağı fikrini tekrarlamıştır:

*Evlâdı isek biz vatanın maderimizdir
Ölse de uğurunda bizim makberimizdir*

*Karşında duran şîr-i jiyân 'askerimizdir
Zabt eylediğin yer gene her dem yerimizdir³⁵*

Ahmed Mikdâd Efendi, "İhtâr" başlıklı kısımda da kendi milletine uyarılarda bulunmakta ve şهادet mertebesinin ulviyetine işaret ederek harbe teşvik etmektedir:

*Dünyâya mı meftûn olalım işte memât var
Uhrâda ise türlü sa'âdetle hayât var³⁶*

"Tenbîh" başlıklı bölümde ise cesaret ve hamiyet telkin edilerek, Osmanlılar vatan müdafaasına, harbe, cihada davet edilmektedir:

---

³³ Mikdâd, *Feryâd*, 2.

³⁴ Mikdâd, *Feryâd*, 3.

³⁵ Mikdâd, *Feryâd*, 4.

³⁶ Mikdâd, *Feryâd*, 8.

*Birleşip hasma mukâbil çıkalım ey ihvân
Bizi imdâdına da‘vet ediyor bu evtân*

*Yaşasın şîr-i mücâhid koca ‘askerlerimiz
O hamîyyetli gönüllü dîni tam erlerimiz³⁷*

“Tezkir” başlıklı kısmın ilk ikisi dışında tüm beyitleri “görürüz” ifadesi ile başlamaktadır. Ahmed Mikdâd Efendi, bu ifade ile başlayan beyitlerde Osmanlıların muzafferiyetlerle dolu eski devirlerini padişah isimlerini de zikrederek yâd etmektedir:

*Hele bir hâli görüp mâzî nedir fikr etsen
Devr-i ahlâfa bakıp bir selefi zikr etsen*

*Görürüz Fâtîhi Yavuz ile ‘Osmân Hânı
Görürüz Haydar-ı kerrâra misâl hâkân³⁸*

Maziye hatırlatan bölümden sonra ise “Tavsîf” başlığı altında dokuz beyit yer almıştır. Ahmed Mikdâd Efendi bu bölümde, yukarıda zikrettiği hükümdarların devrindeki muzaffer mücahitlerin vasıflarını saymakta, o vasıflarda mücahitlerin noksanlığını ve onların ruhları tarafından kınandıklarını beyan etmektedir:

*Kimi zâhir kimi bâtın ile meşgûl dâ‘im
Kimi her demde cihâd üzre olurdu kâ‘im*

*Nerede onlar ki olur ‘âleme burhân-ı celî
Her biri ‘asrına nisbetle birer şahs-ı velî*

*Bizi onlar ebedî levâm ederek şerm eyler
‘Acabâ hakkımıza hangi zemînden söyler³⁹*

“İkâz” ve “Beyân” başlıklı bölümler de Ahmed Mikdâd Efendi’nin mülâhazalarına göre millette bulunan yanlış tavır ve fikirler ile bunların tashih yolunu muhtevidir. Bir nevi, ikazlar hastalıkları; beyanlar ise reçeteyi bildirmek gayesindedir. “İkâz” başlıklı kısmın ilk beyitleri şöyledir:

*Hani fikret ile hikmet hani gayret ‘irfân
Hani ‘iffetle temeddün hani san‘at iz‘ân*

*Hani miskîne terahhum hani şefkat-i re‘fet
Hani evtâna muhabbet hani sohbet-i ülfet⁴⁰*

³⁷ Mikdâd, *Feryâd*, 10.

³⁸ Mikdâd, *Feryâd*, 12.

³⁹ Mikdâd, *Feryâd*, 15.

⁴⁰ Mikdâd, *Feryâd*, 15.

Ahmed Mikdâd Efendi, “Beyân” başlıklı kısmın son iki beytinde devrin siyasi çekişmelerinden duyduğu rahatsızlığı izhar ederek hem muhaliflere hem de milletvekillerine seslenmiştir:

*Bırakın gayri yeter şu vatanı hıfz ediniz
Onun evlâdı değilse çıkınız siz gidiniz*

*Kalan evlâdı olan çâresine baksınlar
Şerefi belli mu‘ayyen ocağı yaksınlar⁴¹*

“Nidâ” başlıklı son bölüm ise Ahmed Mikdâd Efendi’nin bu kısmı yazarken henüz beş yaşında olduğunu ifade ettiği oğlu Yahya Kemal’e hitaben kaleme alınmıştır. Bu on sekiz beyitlik bölümde Mikdâd Efendi, vatan sevgisi, dine bağlılık, iyi arkadaş edinme, milletin hakkına riayette azami surette dikkatli olma, devlete sadakatle hizmet etme, sultana muhabbetle hürmet etme gibi hususlarda nasihatlerde bulunmuştur. Esasen Ahmed Mikdâd Efendi’nin bu başlık altında nazma çektiği nasihatlerini oğlunun şahsında tüm vatan evlatlarına tevcih ettiği anlaşılmaktadır:

*Devlete sıdk u diyânetle hemân et hizmet
Hele sultâna muhabbet ile kıl çok hürmet*

*Onların şânı büyük kadri müberhendir hem
Cedd-i a‘lâları meşhûr-ı cihândır ifhem⁴²*

2.1. Metin: Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarb

Muqaddime

mef ‘û lü/me fâ ‘î lü/me fâ ‘î lü/fe ‘û lün

1. Zâlim bulacak etdigini sen gene sabret
Allâh’a tevekkül ederek doğru selîm git
2. Gördün mü ki zâlim ede tahtlîş-i giribân
Elbette kırar boynunu bir sesle de devrân
3. Evler yıkanın hânesi olmaz mı beyâbân
Yıkmaz mı onuñ lânesini gerdiş-i ezmân
4. Eytâm u erâmîle eden renc ü haqâret
Çekmez mi ki o lahd-ı perîşânîde zahmet

⁴¹ Mikdâd, *Feryâd*, 18.

⁴² Mikdâd, *Feryâd*, 20-21.

5. Cümle inşâfını atmış da çekilmiş târa
Vurmaz mı kader sînesine bir acı yara
6. Allah diyenin hâmişî Allah-ı Celîldir
Bîçârelerin haşmı nihâyetde zelîldir [s. 3]
7. Mağrûr-ı cesâret olana etme tekâpu
Hiç var mı tecebbürle eden ‘âlemi tîpû
8. Her kim ki eder Haqq’a tevekkül rûşende
Elbette muvaffak olacak cümle işinde
9. Tertîbe bakıp ‘âkıbeti eyleme teslîm
Ma’nâya hülûl eyleyemez maddeyi ta’lîm
10. Tedbîri bozar kudret-i Rab lahza içinde
Biñlerce mişâl var buña bu dîn-i mübînde
11. Bahriyyesine müsteniden düşman-ı cellâd
Etmekte bugün gösteriyor ‘âlemi ber-bâd
12. Etsin gene etsin ki olur kendi harâbe
Kudret dökecek ‘askerini zîr ü türaba
13. Vaşşet mi nedir böyle mezâlîm ki yapıldı
Ma’sûmlara biñlerce şarapnel ki atıldı
14. Bilmem bu mudur ‘âlem-i insânda temeddün
İster mi bunu şimdi ‘aceb bir mütemeddün
15. Hâşâ diyemem çünkü beşer cevher-i yekdir
O da hasız yere kan dökmeyerek yüksekdir

Hiţâb [s. 4]

16. Ey ‘âlem-i insâniyyetiñ şânını bilmez
Haqsızlığa cellâd kılıcıñ kanını silmez
17. ‘Osmânlılarıñ seyf-i celâdetleri vardır
Eylerse hurûş kürre-i ‘âlem bile dardır
18. Sen qahrına mağrûr olarak ortaya çıkdıñ
Biñlerce ocaq söndürerek evleri yıkdıñ

19. Şıbyâna kadar seyf-i ğadr eylediñ irsâl
Hele şu hâke serildi bu kadar biñ nevsâl
20. Evlâdı isek biz vaţanıñ maderimizdir
Ölsek de uğurunda bizim maķberimizdir
21. Karşıñda duran şîr-i jiyân ‘askerimizdir
Zabı eylediğîñ yer gene her dem yerimizdir
22. O gördüğün erler ki bizim hep erimizdir
Ġavġâda bizim Ġaydar-ı kerrâr pirimizdir
23. Bir dâne bile kalsa bu millet saña birden
Yine elbette çeker süngüsünü her yerden
24. Ölmek bize bir şân u şerefdir sen bil [s. 5]
Öğren de bunu soñra bizim topraġa serpil
25. Evlâdımızın şânı gibi kanı büyükdür
Bir kaťresi de düşmana eñ doğrusu yükdür
26. Bir maķkemedede yañ yaña durduķda olur bu
Ammâ ki dolar süngü ile bir kere her sü
27. Kanlar uyuşuķ zann ederek etme tekebbür
Ġur’ânda bize Ġaķ veriyor nuş-ı tedebbür
28. Bir şıçramada “Roma”dayız anı gelince⁴³
Ol-bâbda Ġudâ nuşreti fermânı gelince
29. Şândır kanımız şöhretimiz hûn-feşândır
Ölmek bize dünyâda büyük ‘âli nişândır
30. Cennet kapısı dâ’imâ ervâha küşâde
Ġûrî ile vildân bize her demde âmâde
31. Allâh ki bize emr-i cihâdı ede ısdâr
Eyler mi bizi dest-i mezâlim ile ızrar

---

⁴³ Bir şıçramada “Roma”dayız anı gelince mısra’ında oradayız denirse bütün düşmanlara şâmil olur. (A. Mikdâd Efendi’nin notu)

32. Biz hazret-i 'İsâ'yı da bildik ve inandık
Fermân-ı ilâhîye boyun vermeye kıandık
33. Hâkıldır ebedî cümle kitâblarla nebîler [s. 6]
Îmânda beraber bulunur bizde şâbîler
34. Tevfîk-i Hudâ bizlere olmuş idi hem-dem
Nuşret bizedir lutf-ı ilâhî ile her dem
35. Türkler ebedî terk edemez Hâkık'ını hâşâ
Birden bire o gösterecek hâlka temâşâ
36. Arslan ufacık mes'elede tavrını bozmaz
Kâplan ise tedbîre bakar kendini yormaz
37. 'Osmânlıların nesli necîb aşlı kerimdir
Ammâ ki onun dârbesi gâyet de elîmdir
38. Ecdâdımızın kârına hürmet ne güzeldir
Gavgâda ölüm bizlere taqsîm-i ezeldir
39. Bir kabza-i hâkinde olur biñ kurbân
Bu bâbda verir *hubb-i vaţan* 'âleme fermân
40. Taqdîr oña şâyeste vü hürmet yine taqdîr
Kardaşlarımız eyledi hep ölmeyi taḥkîr
- İḥtâr** [s. 7]
41. Millet duruyor 'âkıbeti seyr ediyor hâ
Birden çıkacak karşına bil ejderhâ
42. Biz âdemîyiz âdemi taqdîr ederiz biz
Âdemlige uymaz işe bed' eylediñiz siz
43. 'Osmânlıların meslegi her demde kemâldir
Nâşîyesi pâk tıynetî bir hüsñ ü cemâldir
44. Hâşmıyla hemân ceng ü cidâl etme sürûrdur
Fıtratda besâlet bize bir hâşşa-i nurdur
45. Dağlar başı bağlar gibi gülzâr u feraḥdır
Hârb etme bize şanki tenezzühle meraḥdır

46. Millet severek harbe bugün eyledi âgâz
Kalbden çıkıyor harbe olan neş'eli âvâz
47. Âfâka yetiştirdi bütün sûr-ı süruru
Şimdi cângâhını hep kapladı gayret nuru
48. Şıbyân bile o his ile o nûr-ı fikirle [s. 8]
Dünyâyı bütün dolduruyor harbi zikirle
49. Gâzîlere bir şân u şeref kırmızı eşvâb
Hep onlara meftûh bulunur perde-i ebvâb
50. Cennet bize âmâde melekler de müheyyâ
'Uqbâda Hudâ eyleyecek 'âlemi ihyâ
51. Dünyâya mı meftûn olalım işte memât var
Uhrâda ise türlü sa'âdetle hayât var
52. Osmânlılarıñ şânı büyük himmeti çokdur
Meydân-ı vegâda duracak mişli de yokdur
53. Kalb-i milletde alev-rîz şecâ'atdır harb⁴⁴
Cenge âmâde bulunmağda bütün yek mezheb

Tenbîh

54. İnsâna şeref-bahş olacak fikr-i cesâret
Korku da taşar gerdene zincîr-i esâret
55. Biz ölmeye öldürmede yektâ-yı zamânız
İnşâfa gelen haşma da bir dâr-ı emânız
56. Evfânımızı düşmana vermek bize 'ârdır [s. 9]
Bil ki o yolda ölüm istemeyen bedkârdır
57. Arslan gibi evlâd-ı vağan kükreyecektir
Dünyâya aniñ satveti dehşet verecektir
58. Tahkîr ederiz öyle hayâtı ki o züldür
Allah bizi zilletle yaşatma ya da güldür
59. Evlâd u 'ıyâl mâl u menâl şervete bakmaz

⁴⁴ Bu beyit "fâ i lâ tün fâ i lâ tün fâ i lâ tün fâ i lün" vezniyle yazılmıştır.

‘Osmânlıların hiç biri â‘dâyı bırakmaz

60. Dağlar da siper olsa da meydâna girilse
Sür‘atle gidip âteş-i deryâya girilse

61. Ğayret yaracak mâni‘ayı Ğayri sebep yok
İşte efkâr-ı ‘umûmîde bu hiddet pek çok

fâ i lâ tün/fâ i lâ tün/fâ i lâ tün/fâ i lün

62. Hele sancâğ-ı şerîf toplayacak eñ sonunda
Kaç‘-ı da‘vâ-yı hâkîkat edilir bil onda

63. Kahramân ‘askerimiz mevte harîşdir her dem
Bu şehîdlik orada bunda kalır mı âdem

64. Harbimiz, şavvetimiz var ne de ‘âlî şânımız
Yaşasın *hubb-i vaţan* hep aña kurbân cânımız

65. Ölmeye teşne iken böyle şerefli millet [s. 10]
Düşünür mü ‘acabâ şabr ederek bu devlet

66. Öyle âlây-ı muğaddes ki şehîdler cümle
Edecekdir bize imdâd ile yüz biñ hamle

67. Kudretu’llahı penâh eyleyerek biz birden
Edelim düşmana şavletle hücûm her yerden

68. Çekelim seyf-i şecâ‘at diyelim yâ Settâr
Şaşalım üste biñ türlü şarapnel ile nâr

69. Korğunun mevte medârı olamaz ‘âlemde
Ne ise işte odur ‘ömr-i beşer âdemde

70. Birleşip haşma muğâbil çıkalım ey ihvân
Bizi imdâdına da‘vet ediyor bu evţân

71. Yaşasın şîr-i mücâhid koca ‘askerlerimiz
O hamiyetli gönüllü dîni tam erlerimiz

72. Düşmanın bağrına çekdi dâğ-ı tenkîl-i cihâd
Ebedî kodu cihânda ne muğaddes bir ad

73. Levha-i ‘arşa yazılsın o mübârek esmâ’

Onların cânı ile şâd oluyor vech-i semâ'

74. Titredi rûy-i zemîn hûn-ı şehîdâna bakıp [s. 11]

Semt-i cennâta revân oldu vücûdlardan akip

75. Derne, Bingâzî, Humus, Şehr-i Trablus meşhed

Olduğu türlü delâ'il ile de müsteşhed

76. Tozlarından ola da gözlere sürme edelim

Yoksa mümkün ola da biz de cihâda gidelim

77. Olalım 'âlicenâb millete mülhâk u mu'în

Edelim düşmanı mermi ile dâ'im tel'în

78. Mütemâdî edelim hayr du'â vird-i zebân

Onların hâmî vü yardımcısı olsun Yezdân

79. Yetişir luğf-ı ilâhî çözüdür 'uğdeleri

Yine gâzîlerimiz zabt ederek noqtaları

80. İsteriz luğf-ı Hudâdan dileriz nusretini

Gözleriz leyl ü nehâr bahş olacak kudretini

81. Vaţanıñ kabza-i hâkini Hudâ-yı müte'âl

Feyz ü şervetle buyursun ebedî mâlâmâl

82. Bezl ü ihşân ediniz ehl-i vaţan birçok mâl

Olabilsin bu muqaddes ebedî 'âle'l-'âl

83. Mülk ü millet ile devlet ebedî var olsun [s. 12]

Vaţanıñ her tarafı feyz-i teraqqî dolsun

84. Bize düşman olanı Hâk ede her an mağhûr

Bir taraftan vaţanı hem ede Allâh ma'mûr

85. İrtikâb etdigimiz zenbi buyursun mağfûr

Etmesin 'âleme karşı bizi mağlûb menfur

86. Bize işlerde metânet ile gayret versin

Düşmanı ağlatarak dostumuzu güldürsün

87. Ola nuşretle mu'în fazl-ı Hudâ her demde

Ede luğf ile kerem koymayarak bir gamda

Tezkîr

fe i lâ tün/fe i lâ tün/fe i lâ tün/fe i lün

88. Bize biz bakmalıyız gayriye mi var hâcet
Bu bedîhî söze ister mi ‘acep bir hüccet
89. Hele bir hâli görüp mâzî nedir fikretseñ
Devr-i ahlâfa bakıp bir selefi zikretseñ
90. Görürüz Fâtîhi Yavuz ile ‘Osmân Hânı
Görürüz Haydar-ı kerrâra mişâl hâkânı
91. Görürüz ‘âlemi dehşetle eden pür-zelzâl [s. 13]
Görürüz sâha-i saşvetde hezâr Rüstem-i Zâl
92. Görürüz kuvvet ü miknetle olan şöhret-gîr
Görürüz mes’elede vaz’ edeni biñ tedbir
93. Görürüz ‘aql-ı selîm halk-ı kerîm erbâbıñ
Görürüz ‘ilm ü kemâl hüsn ü cemâl aşhâbıñ
94. Görürüz hakk-ı tevâbi‘de eden bezl-i meded
Görürüz ‘adl u metânetde olan gayra sened
95. Görürüz ehl-i mürüvvet ile ‘âlî sıret
Görürüz türlü mehâsin ile pek ‘ulviyyet
96. Görürüz cânını qurbân edeni haş yolda
Görürüz de qalırız anlara nisbet şolda

Tavşîf

97. Kimi ‘âlim kimi ‘âmil kimi düstûr-ı celîl
Kimi ‘ârif kimi ‘âbid kimi dünyâda delil
98. Kimi sahrâ-yı cihâdda yalnız pür-dehşet [s. 14]
Kimi hengâm-ı vegâda kesilir bir vahşet
99. Kimi qâ‘im kimi râki‘ kimi sâcid idi hep
Kimi mescidle mübâhî kimi yapmış mektep
100. Kimi hayrât u müberrât kimi infâk-ı faķîr
Kimi tertîl-i kırâ’atla ederdi tefsir

101. Kimisi Hakk'a 'ibâdet ederek tâbe-seher

Kimi haşiyetle durur kıbleye karşı titrer

102. Kimisi âlini ağlar kimi feryâd eyler

Kimi 'uqbâya döner haşre münâsib söyler

103. Kimi zâhir kimi bâtın ile meşgûl dâ'im

Kimi her demde cihâd üzre olurdu kâ'im

104. Nerede onlar ki olur 'âleme burhân-ı celî

Her biri 'aşrına nisbetle birer şahş-ı velî

105. Bizi onlar ebedî levm ederek şerm eyler

'Acabâ hakqımıza hangi zemînden söyler

Îkâz [s. 15]

106. Hani fikret ile hikmet hani gayret 'irfân

Hani 'iffetle temeddün hani san'at iz'ân

107. Hani miskîne terahhum hani şefkat-i re'fet

Hani evtâna muhabbet hani sohbet-i ülfet

108. Hani tevķîr-i mu'azzam hani tebcîl-i kerîm

Hani ta'zîr-i şekâvet hani tekdîr-i le'im

109. Hani nâmûs-ı hamîyyet hani şevķ u gayret

Hani efkâr-ı tenevvür hani miknet-i 'izzet

110. Hani o havf-ı İlâhî hani taķvâ-yı mübîn

Hani sünnetle te'âmül hani inşâf u yakîn

111. Hani erkân-ı diyânet hani üslûb-ı kavîm

Hani tenvîr-i menâsik hani hâli taķvîm

112. Hani taķkîm-i şügûr ya hani techîz-i cüyüş

Hani terdîf-i te'âvün hani teklîf-i berduş

113. Hani evtânı himâye hani gayret-i sîret [s. 16]

Hani infâķ-ı keşîr ya hani bezl-i mîret

114. Hani deryâda gemiler hani zırhlı, toplar

Hani esbâb-ı teraķķî hani o maţlûblar

- 115.Hani heybetli direnoğ hani esbâb-ı zafer
Hani sancağ-ı tecellüd hani nuşret-me'ser
- 116.Hani bahriyyeye hizmet hani tahkîm-i kıla'
Hani tertîb-i mu'asker hani hayrî esmâ'
- 117.Hani o satveti izhâr hani 'Osmân Gâzî
Hani o haqq-ı temeddün hani ya Bingâzî
- 118.Hani o şehri-i Trablus hani Derne vü Humus
Hani efkâr-ı 'umûmî hani heybet-i nâmûs
- 119.Hani nuşret bize Hağdan onu Allâh versin
Bize hep düşmanı makhûr olarak göstereyin

Beyân

- 120.Vağanı milleti her kim seviyorsa elbet
İstemez anlara gelsin idi bir nikbet
- 121.Kimi hâlden kimi kâlden edecektir bağşi [s. 17]
Bu 'Arab meslegidir harbe uyar pek yağşi
- 122.Onlarıñ kendine maşsûs olarak var teşcî'
Biz de Türkâne hamâset ile etdik tescî'
- 123.Okuyan nûr-ı başâr tâ olalar pek hassâs
Kavmini milletini hem ede bizden ihsâs
- 124.Hani erbâb kezâ lafzı ile istifhâm
Etmesin sû-yı telaqqîyi demâdem ifhâm
- 125.Bu tabi'î olacaktır ki tese'ül edelim
Hele bir yoğlugumuz bağşine doğru gidelim
- 126.Bize varlık veremez madde bütün cem' olsa
Bizi ma'nâ edecektir müterakkî bulsa
- 127.İkisi de bulunursa ne güzeldir o şeref
Maddeyi cem' edecek ma'nâ olur pek eşref
- 128.İki söz var burada ehl-i kemâlât dinler
Biri birlik ki bunu bilmeyen âdem inler

129.O biri de vatanı pek severek ğayretdir

Bu sözüm dinleyene doğrusu da 'ibretdir

130.Geliñiz bir olalım kaldıralım ğavgâyı [s. 18]

Atalım şahıuş olan 'av'aveli sevdâyı

131.Ṭotalım râh-ı selâmet iyi ğardaş olalım

Vataniñ çâre-i taḥlîşine dermân bulalım

132.Dediğodu ile birden gidecekdir bu vatan

Yağışır mı bu siyâsetde bize buğz u şaṭ[a]n

133.Sevelim birbirimizle olalım pek ihvân

Birimiz başka degil bil ki 'umûmen insân!

134.Ne tecâhül ne tesâhül neye dâ'ir ğavgâ

Neye mebnî oluyor 'âdi mesâ'il da'vâ

135.Bırağın ğayri yeter şü vatani ğıfz ediniz

Onuñ evlâdı degilse çığıñız siz gidiñiz*⁴⁵

136.Ğalan evlâdı olan çâresine bağsınlar

Şerefi belli mu'ayyen ocağı** yağsınlar⁴⁶

Nidâ [s.19]

137.Saña ey nûr-ı ğayâtım veledim Yağyâ Kemâl***⁴⁷

Bunu yazmağla şü tarz-ile buyurdum iğmâl

138.Hele sen beş yaşına şimdi erişdiñ ancağ

Bunu evlâd-ı vatan nâmına yazdım elğak

139.Yetişir sade şeref nâmına olsun lâğık

Şoñra elbette olursuñ aña bir gün lâyık

140.Saña her hangi ğıṭâbımla edersen tağrîr

Onu 'aynen edeceksiñ ebediyyen tağrîr

⁴⁵ *Muğâliflere (A. Mikdâd Efendi'nin notu)

⁴⁶ **Meb'ûşândır (A. Mikdâd Efendi'nin notu)

⁴⁷ ***Fî 9 Kânûnuevvel 327 Cum'a ertesı gecesi sâ'at doğuzda tesvıde devâm ederken mağdûmum Kemâl gözlerini açarak bilâ-tekellüm ğarekât-i kalemıyyemi tuğaf bir vaz'ıyyetle seyretmesine mebnî bu ceryân vuğû' buldu. (m. 22 Aralık 1911) (A. Mikdâd Efendi'nin notu)

- 141.Eşerim nâmına taqđire ebed hâcet yok
Bilirim sehv ü hataşası da nihâyet pek çok
- 142.Yalınız hüsni nazarla bakasın sözlerime
Başasıñ sen de benim bu sühanım izlerime
- 143.Olasıñ şâ'ir-i dâna bulasıñ kadar ü şeref [s. 20]
Edesiñ hıfz-ı devâvîn olasıñ müsteşref
- 144.Vağanın kadrini ta'zîm edesiñ her yerde
Ebedî açmayasıñ kendiliginden perde
- 145.Dîniñi mezhebini şöyle kavî muhkem tut
Dîn ü dünyâyı zarar-gîr edecek bahşı unut
- 146.Saňa kâfi yetişir cümle umûruñda zahîr
Edesiñ fikriñi her türlü fesâddan tahtîr
- 147.Dînine ked verecek cevheri aştâ alma
Seni tahtîr edecek meclise zinhâr dalma
- 148.İşini şahşını bilmez ile kahtâ gezme
Şekeriñ acı şularda ebediyyen ezme
- 149.Milletiñ haqqına hürmetle ri'âyet ediver
Eyleme kimse için zerre kadar bir tezvîr
- 150.Devlete şıdık u diyânetle hemân et hizmet
Hele sulţâna muhabbet ile kıl çok hürmet
- 151.Onlarıñ şanı büyük kadri müberhendir hem [s. 21]
Cedd-i a'lâları meşhûr cihânda efham
- 152.Saňa hürmet edene et ebedî incitme
Seni zemmeyleyeni sen de görüp zemmetme
- 153.Seni Mevlâyâ emânet ediverdim ebedî
Kalayım ben de rızâsıyla anıñ tek vahdî
- 154.Pederiñ Ahmed Miqdâd'a kulağ ver ne diyor
İşte ikmâl-i mebâhişle sözü hatmediyor

Fî 9 Kânûnuevvel 327 Cum'a ertesi gecesi

Sa‘at/dağıka: 9:20 [m. 22 Aralık 1911]

Sonuç

Ahmed Mikdâd Efendi, 1872-1939 yılları arasında yaşamış çok yönlü bir şahsiyettir. Divriğı’nin Kesme Köyü’nde başlayan hayat hikâyesi İstanbul’da ciddi bir tahsil devresinin ardından bir sürgünle Erzincan’a uzanmıştır. Bu şehirde muallimlik ve müderrislik vazifelerine devam ederken devletin girdiğı savaşlar vesilesiyle evvela kalemiyle ardından bizzat cephelere iştirak ederek hizmetlerde bulunmuştur.

Ahmed Mikdâd Efendi, Trablusgarp Savaşı’nın hemen ardından *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarp* adlı manzum bir eser kaleme almış; manevi kuvveti bozularak düşman karşısında zor durumda kalan milleti gayrete sevk etmeye, ümitsizlikten kurtarmaya çalışmıştır. Ahmed Mikdâd Efendi, Erzincan’dan binlerce kilometre uzakta cereyan eden bir savaş olması hasebiyle cepheye iştirak etme imkânı bulamayışını da hayıflanarak ifade etmiştir.

Trablusgarp Savaşı’nın ardından başlayan Balkan Harbi’ne ise gönüllü olarak katılmak üzere hiç vakit kaybetmeden yollara düşmüştür. Erzincan’dan yola çıkan Ahmed Mikdâd Efendi, yaklaşık bir yıl süren seyahatleri esnasında birçok cepheyi ziyaret etmiş; ordu ve talimghahlar nasıhı unvanıyla askere manevi kuvvet aşılayacak vaazlar vermiştir. Bu gönüllü vazife devresinde kaleme aldığı *Şerefü’l-Mücâhidîn* adlı cihat risalesini takdim ettiği Binbaşı Mustafa Kemal’den bir takdirname almış; yine bu devredeki faydalı hizmetleri sebebiyle başkumandanlık makamının işaretiyle bir gümüş iftihar madalyası ile ödüllendirilmiştir. Bu hizmetteki muvaffakiyeti Ahmed Mikdâd Efendi’nin uhdesine yeni bir vazifenin verilmesini de sağlamıştır. Muallim ve müderris olarak cepheye gelen Mikdâd Efendi’ye bu sıralarda vaiz kadrosundan da maaş tahsis edilmiştir. Bu vaizlik vazifesi, 1913 Mart’ından 1931 yılına kadar devam etmiştir. 6 Temmuz 1914’te ise Mikdâd Efendi, ilmiyenin İzmir payeliğine yükseltilmiştir.

Bilhassa Balkan Harbi’ndeki hizmetleri ile öne çıkan, adını duyuran Ahmed Mikdâd Efendi, kendi ifadelerine göre Birinci Cihan Harbi’nde Kafkas Cephesi’nde ve Milli Mücadele’de de benzer vazifeler yürütmüş, hizmetlerde bulunmuştur. Hatta vesikalandıramadığımız fakat aileden gelen bilgilere göre 1920’deki İstiklal Marşı yarışmasına da katılmıştır.

Ahmed Mikdâd Efendi’nin bu devredeki faaliyetleri ve bu çalışmada bazı misallerini vermeye çalıştığımız hadiseler savaşların manevi kuvvet ve inanç tarafı ile bu sahada

duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Burada bilhassa ilmiye sınıfının gayretleri dikkat çekicidir. Bu konuda daha önce yapılmış müstakil araştırmalar varsa da Ahmed Mikdâd Efendi gibi ismi unutulmuş, faaliyetleri incelenmemiş daha birçok şahsiyetin bulunduğu açıktır.⁴⁸ Bu manada yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

1911 yılından itibaren başlayan savaşlar devresindeki faaliyetlerini ve hizmetlerini nakletmeye çalıştığımız Ahmed Mikdâd Efendi'nin *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarb* adlı eseri de Trablusgarb Savaşı hakkında kaleme alınmış manzum bir eser olması hasebiyle mühim bir savaş edebiyatı mahsulüdür. Bu yönüyle Türk savaş edebiyatı literatüründe yer edecek önemli bir eserdir. Hakeza Ahmed Mikdâd Efendi de bu alandaki eserleri ile savaş edebiyatı literatürünün son devir temsilcilerinden birisidir.

---

⁴⁸ Bu konuda yapılmış bazı araştırmalar şunlardır: Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, (İstanbul: Sebil Yayınları, 1969); Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.); Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları I-II*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002).

Kaynakça

- Ahmed Mikdâd. *Feryâd-ı Dehşet-engîz der-hakk-ı Trablusgarb*. Dersaadet: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1327.
- Ahmed Mikdâd. *Şerefü'l-Mücâhidîn*. Dersaadet: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1331.
- Ahmed Mikdâd. *Tevhîd-i Kâinât*-Matbû Nüsha. Edirne: Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Selimiye, 1089, son varak.
- Ahmed Mikdâd. "Şiirler". *Cerîde-i Sûfiyye* 24/18 (Mart 1913), 8.
- Ahmed Mikdâd. "Enîn". *Cerîde-i Sûfiyye* II/24-20 (Nisan 1913), 5.
- Ahmed Mikdâd. "Bir Teşekkür". *Cerîde-i Sûfiyye* 60 (Eylül 1913), 136.
- Ahmed Mikdâd. "On Aylık Seyahat-i Askeriyemden bir Levha yâhud Macar Kalasında Bir Gün Müsâferet". *Cerîde-i Sûfiyye* II/62 (Eylül 1913), 107-108.
- Aslanoğlu, İbrahim. *Divriği Şairleri*. İstanbul: Ekin Basımevi, 1961.
- Atatürk. *Atatürk'ün Bütün Eserleri (1903-1915)*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.
- Beydilli, Kemal. "Trablusgarp Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), Ek-2/606-609.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Îrâde Taltifât [İ. TAL.]*, No. 486, Gömlek No. 26, 1;3;4
- Bulut, Hüseyin. *Milli Mücadelede Erzincan*. Erzincan: Erzincan Belediyesi Yayınları, ts.
- Bursalı Mehmed Tâhir. "Fezâ'il-i Cihâd Hakkında Mü'ellefât-ı 'Osmâniyye". *Sebîlürreşâd* II/IX 46/228 (Ocak 1913), 347-348.
- Bursalı Mehmed Tâhir. "Fezâ'il-i Cihâd Hakkında Mü'ellefât-ı 'Osmâniyye". *Cerîde-i Sûfiyye* 24/16 (Şubat 1913), 8-9.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Menâkıb-ı Harb*. Dersaadet: b.y., 1333.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi. Ahmed Mikdâd Efendi Sicil Dosyası/Dosya No: 23-2050.
- Fidan, Erhan Salih. "II. Abdülhamid Devri'nde Genç Bir Muhalif: Ahmed Mikdâd Efendi'nin Sürgünü", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2020), 141-161.
- Görgülü, İsmet. *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- İlmiyye Sâlnâmesi*. Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1334.
- İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul: Kitabevi, 2009.

- Kaya, Erol. *Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması*. Erzincan: Erzincan Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Kutay, Cemal. *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Küçük, Cevdet. “Balkan Savaşı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/23-25. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Küçük, Cevdet. “Millî Mücadele”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/76-83. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Mısıroğlu, Kadir. *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*. İstanbul: Sebil Yayınları, 1969.
- Okay, Orhan. “İstiklal Marşı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/355-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ulucutsoy, Hasan. *Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda (1828-1912)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Poyraz, A. Miktat. *Ozanlar*. Ankara: İdeal Matbaa, 1935.
- Recep Vahyî. *Manzûm Türkiye-İtalya Harbi*. İstanbul: b.y., 1328.
- Sarıkoyuncu, Ali. *Millî Mücadelede Din Adamları I-II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Takvîm-i Vekâyi*. “Mevâdd-ı Umûmiye/Mâliye Nezâreti Vezne-i Umûmî Müdiriyyetinden ‘İâne-i Harb’ (9 Şubat 1913), 1.